

УДК 316.61

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

І. В. Шапошникова

*Херсонський державний університет,
вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, Україна, 73000,
slabko-yana@mail.ru*

Автор у статті висвітлює результати проведеного соціологічного дослідження теоретичних засад та особливостей процесу соціалізації сучасної української молоді. Визначено фактори, що впливають на процес соціалізації молоді. Виявлено рівні проходження цього процесу. Автором розроблено універсальну модель соціалізації молоді.

Ключові слова: соціалізація, математичне моделювання соціальних явищ, системна модель соціалізації.

Постановка проблеми. В останні два десятиріччя українське суспільство пережило значну кількість соціальних змін. Найбільш вагомими стали зміни соціально-політичного, соціально-економічного та соціокультурного характеру. У зв'язку з цим можна стверджувати про наявність трансформацій як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні окремих соціальних груп, соціальних інститутів.

В умовах сьогодення стан українського суспільства може бути охарактеризовано як перехідний – від кризи і реформування до соціальної стабільності, тому, щоб зрозуміти, яким наше суспільство буде в майбутньому, необхідно звернути увагу на сучасну молодь. Саме вона утворить наше майбутнє суспільство, а вивчення особливостей соціалізації молодого покоління як соціальної групи, зокрема виявлення її проблем і інтересів, дозволить спрогнозувати майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо соціалізації порушували такі зарубіжні науковці, як Д. Джос, Д. Доллерд, Т. Кемпер, Л. Колберг, Дж. Кольман, А. Маслоу, Дж. Мід, Т. Ньюком, А. Оллпорт, А. Парк, К. Роджерс, В. Уолтер, Д. Хорке. Серед російських науковців, які досліджували проблему соціалізації молоді, можна виділити роботи Н. Аітова, Ю. Волкова, Я. Гілінського, І. Кона, В. Лісовського, В. Магуна, Г. Осипова, С. Парамонова, В. Стегнія, М. Тітми, А. Яковлева [1].

Проблеми соціалізації молоді досліджували такі українські вчені, як В. Волович, Є. Лазоренко, М. Лукашевич, М. Михальченко, В. Москаленко, С. Омельченко, С. Савченко, А. Ташенко, Л. Харченко та інші автори [2; 4; 5; 6; 7]. Незважаючи на наявність значної кількості робіт, присвячених соціалізації, в умовах сьогодення виникає необхідність розробки універсальної моделі соціалізації молоді й визначення факторів, котрі впливають на процес соціалізації.

Мета статті – розробити та теоретично обґрунтувати модель процесу соціалізації молоді.

Виклад основного матеріалу. Явище соціалізації – це засвоєння і активне відтворення людиною соціального досвіду у процесі її діяльності й спілкування. Важливо відзначити, що соціалізація – не просто виховання, вона передбачає спонтанний або опосередкований вплив соціального середовища, завдяки чому людина залучається до культури і стає повноцінним членом суспільства. Соціалізація має складну структуру, і умовно її можна поділити на об'єктивну (зовнішні поведінкові реакції) й суб'єктивну (суб'єктивне відчуття успішності, адаптованості в умовах суспільства). З явищем соціалізації пов'язана така категорія, як соціальна адаптація (дезадаптація). Процес соціалізації складається з етапів, які, своєю чергою, представлено у вигляді адаптації (дезадаптації) індивіда до культурних норм і вимог, що його оточують як у конкретній соціальній групі, так і в суспільстві загалом.

Соціалізація молоді є специфічним процесом. Саме ця соціальна група характеризується такими соціалізувальними особливостями: з одного боку, становленням особистості людини, її включенням у систему суспільних відносин, а з іншого, ця вікова група в майбутньому повинна буде сама транслювати соціальні норми і традиції наступному поколінню. Молодь під час соціалізації є не тільки об'єктом, але й суб'єктом суспільних відносин, який привносить у суспільство нові форми життєдіяльності, виступаючи індикатором соціальних процесів, котрі відбуваються в суспільстві. Таким чином, від соціалізації молоді, як правило, залежить збереження і подальший розвиток суспільства в цілому.

Аналізуючи соціалізацію, необхідно зазначити, що це процес безперервний, котрий не обмежується виключно етапом суспільного становлення людини, а протікає протягом усього її життя. Умовно в межах соціалізації можна виділити два основні рівні: соціальний (суспільний) – соціалізацію розглядають як глобальне явище, що дозволяє зберегти суспільство в цілому; особистісний (індивідуальний) – соціалізацію уявляють як явище, що дозволяє індивіду стати повноцінним членом суспільства.

Незважаючи на деякі розбіжності у визначеннях авторів, ми хочемо наголосити, що соціалізація – складне явище, під час якого відбувається переплетіння впливу суспільства на людину і людини на суспільство (соціалізація – індивідуалізація), примітно також те, що результатом соціалізації завжди є особистість людини. Більш точним є розуміння соціалізації не тільки як процесу виховання бажаних рис і якостей, але й як спонтанного впливу на індивіда соціального середовища, в результаті чого він залучається до культури і стає повноцінним членом суспільства.

У процесі соціалізації можна умовно виділити дві складові: змістову і функціональну. Змістова містить ті особистісні надбання і утворення, котрі формуються в процесі соціалізації. А функціональна складова передбачає відповіді на запитання “як, під впливом яких механізмів здійснюється формування змістової сторони” [5].

Отже, змістом процесу соціалізації є формування професійних намірів, знань, умінь і навичок; системи регулювання суспільної поведінки людини; її ціннісно-нормативних, правових, етичних, соціальних, політичних уявлень, переконань, ціннісних орієнтацій, поглядів тощо; а також формування саморегуляції, здатності до самооцінки, самокритичності; емоційно-вольових особливостей особистості.

Говорячи про функціональну сторону соціалізації, необхідно зазначити наявність

у ній зовнішніх та внутрішніх регуляторів поведінки людини. До зовнішньої системи регулювання належать загальносоціальні детермінанти та інститути соціалізації. Вони є носіями зовнішньої системи різноманітних соціальних норм: політичних, правових, етичних і суспільних, колективних, групових ціннісно-нормативних уявлень, котрі виконують функції зовнішніх регуляторів поведінки людини. Своєю чергою, зовнішні системи регулювання під час соціалізації повинні трансформуватися у систему внутрішнього регулювання поведінки людини, за допомогою якої відбувається перехід системи контролю з інтерпсихічного на інтрапсихічний рівень.

До внутрішньої системи регулювання належать соціально-психологічні агенти і механізми соціалізації. Агенти соціалізації (на макрорівні – засоби масової інформації, радіо, преса, телебачення, творчість, література; на мікрорівні – безпосереднє оточення людини) здійснюють соціально-психологічний вплив на формування особистості. Їх роль надзвичайна для формування ціннісно-нормативних уявлень, переконань, ціннісних орієнтацій і соціальних установок особистості.

Соціально-психологічні механізми соціалізації – це стихійний, неорганізований вплив соціального середовища, найближчого оточення, завдяки яким зовнішні регулятори, групові норми переходять у внутрішній план, стають системою внутрішнього регулювання поведінки людини. Таким чином, механізми соціалізації відіграють роль “перехідного містка” між зовнішньою та внутрішньою системою регулювання. Водночас, механізми соціалізації можна розподілити на неусвідомлені, усвідомлені й групові очікування (експекції).

До неусвідомлених механізмів можна віднести навіювання, психологічне зараження, наслідування, ідентифікацію. Ці механізми неусвідомлені, як правило, лише в дитячому віці, а з розвитком свідомості і самосвідомості вони все ж таки незначною мірою усвідомлюються людиною. Важливою умовою, завдяки якій стає можливим вплив цих неусвідомлених механізмів на особистість, є “ефект довіри” до людини, яка здійснює вплив, бажання ідентифікуватися з нею, а також занижена самокритичність.

У процесі розвитку свідомості й самосвідомості у людини починає формуватися чітке оцінювальне, вибіркоче ставлення до її оточення, до норм та цінностей. Ця вибіркочість виявляється в актуалізації інших (усвідомлених) механізмів – референтна група, престиж, авторитет, популярність. У ході соціалізації референтна група відіграє роль перцептивного фільтра, який відбирає із соціальних норм і цінностей найбільш значущі для цього індивіда, котрі він готовий сприймати і які врешті стають його власними.

Значну роль в інтеріоризації групових норм і цінностей відіграють авторитет, престиж, популярність і групові очікування чи групові експекції, спрямовані на людину з боку її оточення. Вони можуть виступати у вигляді рольових приписів, а також у вигляді оцінювальних стереотипів, що виявляються в соціальній перцепції людей. Групові експекції здебільшого беруть участь у формуванні соціальних, професійних та інших ролей. Прийняття і засвоєння ролей відбувається під впливом як санкцій заохочення і покарання, що застосовуються в суспільстві, так і під впливом власних експекцій. Надзвичайно важливе значення соціальні очікування мають у процесі засвоєння міжособистісних соціальних ролей, де відсутні офіційні затверджені санкції, що повинні сприяти засвоєнню цих ролей.

Отже, на процес соціалізації здійснює вплив низка чинників: суспільство і процеси, що відбуваються в ньому, а також окремі соціальні інститути і групи (родина, навчальні й трудові колективи, соціальне середовище, засоби масової інформації).

Соціалізація – явище, яке складно усвідомити без таких категорій, як соціальне середовище (сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, що здійснює вплив на її свідомість і поведінку); норми (зовнішні щодо особистості вимоги суспільства чи групи, що висуюються до її поведінки за тих чи інших ситуацій, при цьому інтерналізовані норми є внутрішніми регуляторами поведінки, котрі створюють її установку), соціокультурна взаємодія (сукупність культурних образів, що усвідомлюються і сприймаються всіма членами суспільства, а також свідчать про стандарти правильної поведінки, дозволяють чи забороняють певні соціальні дії).

Зупинимось детальніше на категорії “норма”. Адаптивною нормою, що відбиває об’єктивні закономірності збереження і змін системи, є межа, міра припустимих структурних і функціональних змін для фізичних і біологічних систем. У соціумі, як і в будь-якій іншій системі, за рамками структурних межевих змін починається адаптація до нових форм життєдіяльності. Тобто, соціалізацію в одному з її вузьких специфічних значень може бути визначено як соціальну адаптацію. Унаслідок цього соціалізація як процес соціальної адаптації може мати подвійну спрямованість (за якістю): позитивна адаптація як незалежне життєзабезпечення і життєдіяльність особистості, що припускає цілий ряд специфічних виявів, – самореалізацію людини, участь у суспільному виробництві, соціальна творчість (створення матеріальних і духовних цінностей); негативна адаптація як використання чужих ресурсів (залежність від них) у життєзабезпеченні й життєдіяльності особистості, припускає низку специфічних виявів – соціальне утримання, соціальний паразитизм, за подібного включення в соціальні зв’язки відбувається перекис, своєрідна заміна соціальної діяльності а саме: з виробництва на споживання.

Крім цього, соціалізація як процес соціальної адаптації може розглядатися з позиції вивчення характеру взаємодії (суб’єкт – об’єкт).

Активна адаптація – це прагнення людини впливати на середовище для того, щоб змінити його (в аспекті адаптації до суспільства відбувається вплив на норми, цінності, форми взаємодії і діяльності, котрі індивід повинен засвоїти). Пасивна адаптація – це небажання людини змінюватися в середовищі, до якого вона повинна пристосуватись.

Отже, процес соціалізації, – це процес сприйняття і засвоєння певних норм і цінностей суспільства з одночасним сприйняттям певної позиції взаємодії з суспільством у процесі соціалізації, при цьому виділення соціальної адаптації (дезадаптації) дозволяє оцінити ступень засвоєння наявних норм і цінностей.

Розглядаючи соціалізацію у вузькому значенні як процес соціальної адаптації, ми можемо говорити, що вона відбувається у межах трьох рівнів:

- 1) суспільства загалом, де на соціалізацію і адаптацію впливають глобальні процеси і явища, характерні для конкретного суспільства і держави;
- 2) регіональний рівень, де вплив суспільства має свої специфічні геополітичні, культурні та інші особливості конкретного регіону;
- 3) особистісний рівень трансформує і перетворює зворотній рух, що впливає на зміну регіонального рівня, а також і суспільства в цілому.

Тобто, механізми адаптації так чи інакше детерміновано суспільством, можливостями соціального вибору. Водночас значна роль належить поведінці самої особистості, яка здійснює вибір поведінкових реакцій на соціальну дійсність. Неоднозначний характер адаптації можна пояснити значною кількістю факторів, механізмів, носіїв цього явища. У зв'язку з цим і зміст соціальної адаптації для кожного суб'єкта буде різним. Коли суб'єктом соціальної адаптації є група, то в центрі уваги будуть групові пристосування. Якщо вивчається адаптація окремої особистості, то основну увагу буде спрямовано на індивідуальні механізми пристосування індивіда до групи.

Необхідно зауважити, що соціальна дезадаптація (як негативний аспект соціальної адаптації) має специфічні рушійні сили, суперечності, котрі є джерелами її розвитку. Індивідуальна дезадаптація виникає як результат усунення суперечностей особистості з середовищем; рушійною силою групової соціальної дезадаптації є суперечності іншого характеру – міжособистісні, групові, політичні, релігійні, економічні, національні.

Отже, соціальна дезадаптація являє собою процес не тільки зміни власне особистості, соціальної групи, що пов'язаний з відображенням наявних суспільних суперечностей, але також і змін моральних норм, ціннісних орієнтацій, соціальних відносин у тому чи іншому соціальному середовищі. Соціалізація індивіда, засвоєння ним соціального досвіду відбувається відповідно до його активного включення в багатопланові та різносторонні відносини з навколишнім. Показником соціальної зрілості особистості є її готовність бути активним свідомим повноцінним членом суспільства, який виконує численні професійні, суспільні, внутрішньородинні, товариські та інші функції та обов'язки. Соціально зріла особистість здатна не тільки адаптуватися до свого середовища, але й активно впливати на нього, перебудовуючи своє оточення відповідно до своїх переконань, принципів і ціннісних орієнтацій.

Проте внаслідок певних несприятливих обставин можуть виникати різні порушення процесу соціалізації. Вони виражаються в соціальній дезадаптації людини, неадекватності її поведінки нормам і вимогам тієї системи суспільних відносин, у яку включається людина з огляду на свій соціальний розвиток і становлення. Дезадаптивні дії прийнято називати девіантною поведінкою – дії, що характеризуються відхиленням від офіційно встановлених, фактичних норм і очікувань, котрі склались у суспільстві. При цьому порушення соціалізації можуть набувати різних форм і зумовлюватись різними причинами, тобто необхідно розрізняти порушення соціалізації, за яких соціальна дезадаптація, неадекватність поведінки не мають асоціального характеру, і порушення соціалізації, дезадаптація, за яких вони мають антисуспільний характер, суперечать нормам моралі і права, коли вже необхідно говорити про процеси десоціалізації.

У дослідженнях девіантних форм поведінки прийнято розглядати лише негативні види девіацій, котрі призводять порушника до ізоляції, лікування, виправлення чи покарання. Основними видами негативної девіантної поведінки є злочинність, алкоголізм, наркоманія, суїцид, проституція тощо [4]. Такий підхід щодо виділення цих видів як класифікації суттєво ускладнює вивчення природи і механізмів розвитку соціальної дезадаптації. Важливо пам'ятати, що людина – це суспільна істота. Її сутність – не просто сума, сукупність, а складний ансамбль суспільних відносин, їх підпорядкування,

гармонійна єдність, ієрархія. Процес соціалізації особистості протікає під впливом групового досвіду: особистість формує свій “Я-образ” на основі сприйняття, оцінювання її іншими. Саме через формування свого “Я-образу” особистість соціалізується. При цьому соціальна реальність є формоутворювальною (“відповідальною” за зміст психічних процесів) провідною специфічною детермінантою розвитку людської психіки.

Отже, ми намагались показати, наскільки процес соціалізації – складне і багатоаспектне явище, в якому переплетено дві складні системи – особистість конкретної людини і суспільство, яке складається із значної кількості соціальних груп. Це зумовило висновок щодо необхідності в ході дослідження враховувати вже наявні знання (різних наукових дисциплін) про процес соціалізації соціальної групи молоді.

Результати сучасних соціологічних досліджень довели, що всі порушення поведінки зумовлені процесом соціалізації, а поведінка дорослої людини визначається поведінковими реакціями, які переважали у неї в дитячому і підлітковому віці. Відзначимо, що соціальні відхилення відіграють у суспільстві неоднозначну роль: вони є загрозою стабільності суспільства, з одного боку, а з іншого – є одним із шляхів адаптації до соціальних умов, котрі змінюються. Не існує такого суспільства, у якому було б усунено цю суперечність, оскільки девіації розвиваються тоді, коли традиційні адаптаційні механізми пристосування до умов, що постійно змінюються, стають неefективними.

З огляду на вищезазначене, можна виділити загальні чинники, що впливають на процес соціалізації: 1) макросоціальне середовище: суспільство зі своїми перетвореннями і постійним переглядом певних норм, цінностей, оскільки кожний етап розвитку і життя суспільства потребує нового типу особистості; 2) мікросоціальне середовище: безпосереднє оточення індивіда, його норми, вимоги, очікування, установки; 3) власне особистість, її якості, через призму яких відбувається процес індивідуалізації і водночас процес соціалізації, оскільки ці два процеси є сторонами одного цілого явища.

Аналізуючи процес соціалізації такої соціальної групи, як молодь, необхідно пам’ятати про ті вікові особливості, які характерні для неї: становлення, формування системи “особистість”; залежність, з одного боку, від дорослих (матеріальна), а з іншого – від однолітків; негативізм у ставленні до традицій, звичаїв, одночасно – існування молодіжної субкультури; подвійна спрямованість процесу соціалізації (з одного боку, первинне засвоєння знань, а з іншого – адаптація до суспільства, яке постійно трансформується).

Під час вивчення процесу соціалізації молоді також важливо враховувати, що молодь вимушена знаходитись у середовищі, обов’язковому для її перебування. А оскільки молода людина практично не має можливості ефективно впливати на хід подій, то її пристосування реалізується за рахунок внутрішніх ресурсів особистості.

Тобто, коли ми говоримо про будь-яке відхилення від норми, особливо під час розгляду неблагополучної соціалізації, ми завжди повинні припускати наявність певної суперечності, яка спонукає діяти всупереч вимогам і очікуванням навколишніх. Процес соціалізації полягає не тільки в тому, щоб дати людині уявлення про соціальні норми, санкції, а й інтеріоризувати їх, перетворивши у внутрішні регулятори поведінки. У ході соціалізації людина формується як особистість, а особистість постійно включається

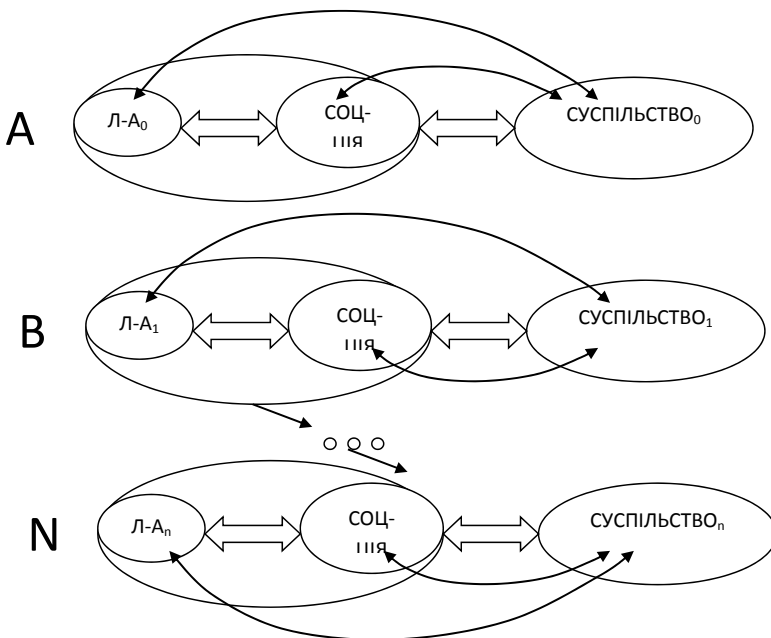

в різні сфери життя. Тому процес соціалізації одночасно охоплює найважливіші сфери життєдіяльності людини.

Послідовне і повне вивчення окремих частин певної системи, їх взаємних зв'язків, безумовно, призводить до пізнання всієї системи в цілому. На рівні живих систем така модель не працює. Функції й призначення окремих частин і деталей можуть бути зрозумілими лише у вигляді цілісного уявлення.

Для того щоб розібратись у цій проблемі (цілісне сприйняття процесу соціалізації), ми послуговувались математичним моделюванням, що дозволило простежити хід розвитку і становлення універсального процесу не в реальних соціумах, а на універсальній моделі. Тому що нас цікавить процес соціалізації, моделювати його ми будемо, базуючись на розумінні соціалізації як руху, розвитку в ході змін, котрі відбуваються з індивідом (суб'єктом соціалізації).

Проаналізуємо результати, отримані в ході математичного моделювання, де ми знаходимо підтвердження, що суспільство дійсно суттєво впливає на процес соціалізації. У моделі, що використовується для математичного моделювання, присутня людина "атомарна" (одномірна), проте насправді людина – це складна система (що відрізняється багатовимірністю). Отже, соціалізацію можна представити у вигляді такої схеми:

де Л-А_1 – результат взаємодії системи А.

Якщо укласти математичну модель явища соціалізації, то вона може бути представлена як сума динаміки й статички соціалізації (результатом їхньої взаємодії).

При цьому динаміку соціалізації (А) можна представити у вигляді добутку взаємодії двох систем “людина” й “суспільство”:

$$A = \text{“людина”} \times \text{“суспільство”}. \quad (1)$$

Статику соціалізації (В) можна представити як результат (суму) взаємодії попереднього явища соціалізації (позначимо його S) і динаміки соціалізації (А).

Виходячи із цих передумов, побудуємо математичну модель явища соціалізації:

$$S = (((S_0 + \text{“людина”}_1 \times \text{“суспільство”}_1) + \text{“людина”}_2 \times \text{“суспільство”}_2) + \dots + \text{“людина”}_n \times \text{“суспільство”}_n). \quad (2)$$

Перетворимо формулу такого виду в буквений вираз, де b – рівень соціалізованості людини; C – вплив, що спричиняє суспільство, його рівень розвитку.

$$S = (((S_0 + b_1 \cdot C_1) + b_2 \cdot C_2) + \dots + b_n \cdot C_n) = (((S_0 + A_1) + A_2) + \dots + A_n). \quad (3)$$

Модель охоплює явище соціалізації в цілому й може бути використана в цьому дослідженні. Але це не означає, що соціалізацію не може бути вивчено через метод поздовжнього зрізу. Розкладемо покроково модель соціалізації:

$$\begin{aligned} S_1 &= S_0 + A_1 \\ S_2 &= S_0 + A_2 \\ &\dots \\ S_n &= S_{n-1} + A_n. \end{aligned} \quad (4)$$

Як уже зазначалось вище, $B_n = S_{n-1} + A_n$, отже, B_n є тотожним S_n .

Тобто S як явище соціалізації є статичним утворенням із двох частин: B_{n-1} – статичного й A_n – динамічного.

Але якщо ми знову повернемося до статичної соціалізації (В), то виявимо, що вона є сумою динамік соціалізації, тобто $B = A$, тоді формулу явища соціалізації може бути представлено в такий спосіб:

$$S_n = B_n = (((S_0 + A_1) + A_2) + \dots + A_n) = b_1 + \sum_{i=1}^n A_{n-1} + A_n = b_1 + \sum_{i=1}^n A_n. \quad (5)$$

Це відбувається в результаті того, що $\sum_{i=1}^n A_{n-1}$ стає невід’ємною частиною людини, яка проходить соціалізацію, включаючи всю попередню систему з усіма етапами її формування.

Отже, у ході вивчення процесу соціалізації необхідно враховувати дві змінні: “людина” й “суспільство”.

Вище ми зробили перетворення моделі соціалізації через інтегрування, а також провели буквену заміну: $S_0 = b_1$, і $A = B$. Після цих перетворень формула набула такого вигляду:

$$S_n = (((S_0 + A_1) + A_2) + \dots + A_n) = (((b_1 + A_1) + A_2) + \dots + A_n) = b_1 + \sum_{i=1}^n A_{n-1} + A_n = b_1 + \sum_{i=1}^n A_n. \quad (6)$$

Однак цю математичну формулу можна перетворити через факторіал:

$$S = (((S_0 + A_1) + A_2) + \dots + A_n) = (((b_1 + A_1) + A_2) + \dots + A_n) = (((b_1 + b_1 \times C_1) + ((b_1 + b_1 \times C_1) \times C_2) + \dots + A_n) = b_1 \times (1 + C_1) \times (1 + C_2) \times (1 + C_3) \times \dots \times (1 + C_n) = (1 + C_n)! \times b_1 \tag{7}$$

Цим двом формулам соціалізації будуть відповідати різні графічні зображення.

Так формулу $S = (1 + C_n)! \times b_1$ може бути представлено у вигляді такої схеми (схема 2):

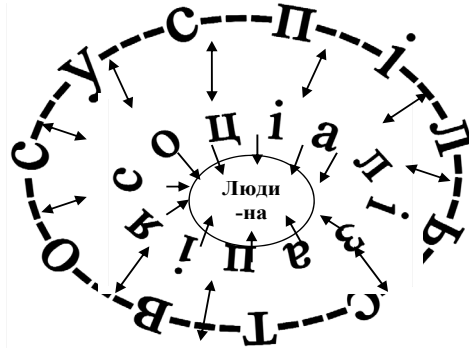

Рис. 1. Атомарна модель процесу соціалізації

Нерідко під соціалізацією мають на увазі однібічний процес “засвоєння” людиною норм суспільства, що призводить до розуміння людини як певного “атома” (рис. 1) (неподільної й простої субстанції), котрий якимось чином розширюється під зовнішнім тиском. Однак тут виникає логічна помилка: яким чином є можливим розширення “атома”? Людина – це швидше система, ніж “атом”, і тому соціалізацію варто представляти у вигляді такої схеми:

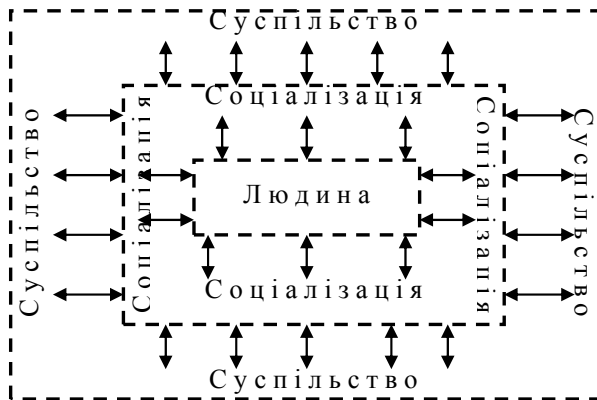

Рис. 2. Системна модель процесу соціалізації

Другу схему, своєю чергою, можна представити у вигляді математичної формули:

$$S = b_l + \sum_{i=1}^n A_n \cdot$$

Ця схема й формула також демонструють явище розширення, однак розширення вже більш реального – розширення меж системи “людина”.

Виходячи з аналізу графічних схем, доходимо висновку, що

$$S = b_l + \sum_{i=1}^n A_n^{-1} (1 + C_n)! \times b_l \quad (8)$$

Для того, щоб перевірити правильність наших висновків, проведемо математичне моделювання процесу соціалізації, виходячи з формули

$$S = (1 + C_n)! \times b_l, \text{ де } C = \sum_{i=1}^m \frac{b_m}{m}, \quad (9)$$

де n – порядковий індекс суспільства; m – порядковий індекс членів суспільства; b_l – первісний рівень успішності соціалізації індивіда; b – рівень успішності соціалізації індивіда.

Створимо якесь абстрактне “суспільство”, що складається з 10 суб’єктів, які мають різний первісний рівень успішності соціалізації.

Також виділимо в абстрактному “суспільстві” два підсуспільства, куди включимо членів “суспільства”, які потрапили туди випадково.

Отже, ми з’ясували, що окремий індивід проходить соціалізацію в декількох підсуспільствах:

- “суспільство”, що включає всіх членів суспільства і є якоюсь моделлю “держави”;
- “суспільство*”, що включає 5 членів суспільства й має асоціальний характер;
- “суспільство**”, що включає 7 членів суспільства й має просоціальний характер.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Зміни в суспільстві (покращення умов, зміни норм і правил) впливають лише на тих, хто знаходиться на позитивному відрізку $(0; +\infty)$ соціалізації.

2. Людина, яка опинилася на від’ємному відрізку соціалізації в умовах цієї формули, не здатна вийти з цього стану. При цьому, якщо спостерігати за цією людиною в “своєму” середовищі, можна помітити, що у своїй динаміці соціалізації вона чинить опір, відмовляється від норм і правил “свого” суспільства.

Отже, ми можемо твердити, що в моделі соціалізації, яка описана формулою $(S = (1 + C_n) \times b_l)$, зміни в суспільстві не зумовлюють успішну соціалізацію окремої людини; благополучно пройти соціалізацію людина може лише в тому випадку, якщо на жодному з етапів соціалізація не характеризувалась як негативна; людина з негативною соціалізацією (девіант) у своєму розвитку йде до відчуження від будь-якого суспільства і можливих зовнішніх обмежень, тобто вона переміщується у своєму розвитку “сама по собі” (руйнуючи будь-яку можливість виникнення суспільства як єдності людей, заснованої на загальних правилах і нормах).

Отже, підтвердилось наше припущення щодо необхідності враховувати не одну, а щонаймеш дві складні системи (“суспільство” і “людина”), які складаються з низки

підсистем. І найголовніше – це необхідність продовжити дослідження соціалізації з обов'язковим вивченням питання безпосередньо людини і укладання дефініцій того ірраціонального, що впливає на хід соціалізації.

Ми пропонуємо виділити в системі “людина” такі складові: особистісні якості, інтернальність, рівень уподобань, ціннісні орієнтації, ставлення до основних життєвих сфер. У системі “суспільство” також можна окреслити складові, що впливають на процес соціалізації: родина, друзі, навчальний заклад, молодіжні організації й об'єднання, держава, економіка, соціокультурне середовище.

На наш погляд, необхідно вказувати “грані”, які утворюються і розвиваються в процесі соціалізації під дією двох систем. У дослідженні вони можуть відігравати роль індикатора соціалізованості: адаптація, девіантні форми поведінки, емоційна комфортність, прийняття себе, прийняття інших, ескапізм (втеча від проблем).

Отже, для вивчення складної і багатофакторної природи соціалізації можна виділити два важливих моменти: по-перше, необхідна реалізація інтегративного підходу, що виявляє ієрархію і взаємозв'язок різних сприятливих і несприятливих факторів; по-друге, необхідно застосовувати компаративний аналіз, який дозволяє порівнювати умови сприятливого соціального розвитку з процесом соціопатогінезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кон И. С. НТР и проблемы социализации молодежи [Текст] / И. С. Кон. – М. : Знание, 1988. – 63 с.
2. Омельченко С. О. Роль соціальних інститутів селища в процесі соціалізації та формування здорового способу життя молоді / С. О. Омельченко // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (2–5 жовт. 2005 р., м. Луганськ). – Луганськ, 2005. – Ч. 4. – С. 184–191.
3. Міжнародне соціологічне дослідження “Студенти – образ майбутнього” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://institute.gorshenin.ua/>.
4. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства [Текст] : монография / Савченко С. В. – Луганськ : “Альма-матер”, 2003. – 406 с.
5. Соціалізація. Виховні механізми і технології [Текст] : навч.-метод. посібник / Лукашевич М. П. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
6. Тащенко А. К. Моделі соціалізації молоді в сучасному суспільстві / А. К. Тащенко // Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. – Вип.12. – К., 2007. – С. 88–99.
7. Харченко Л. Г. Фактори соціалізації жіночої молоді / Л. Г. Харченко // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (2–5 жовт. 2005 р., м. Луганськ). – Луганськ, 2005. – Ч. 3. – С. 76–82.

DESIGN OF PROCESS OF SOCIALIZATION OF MODERN YOUTH**I. Shaposhnikova**

*Kherson State University,
40 rokiv Zhovtnya Str., 27, Kherson, Ukraine, 73000,
slabko-yana@mail.ru*

In the article author reviews the results of the sociological research of socialization of modern Ukrainian youth. Key factors that influence the process of socialization of young people are analysed. An author deliberates the universal model of socialization of young people.

Key words: socialization, mathematical modeling of social phenomena, system model of socialization.

**МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА СОЦИАЛИЗАЦИИ
СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ****И. В. Шапошникова**

*Херсонский государственный университет,
ул. 40 лет Октября, 27, г. Херсон, Украина, 73000,
slabko-yana@mail.ru*

Автор в статье освещает результаты проведенного социологического исследования теоретических основ и особенностей процесса социализации современной украинской молодежи. Определены факторы, которые влияют на процесс социализации молодежи. Выявлены уровни протекания социализации. Автором разработана универсальная модель социализации молодежи.

Ключевые слова: социализация, математическое моделирование социальных явлений, системная модель социализации.